

Jiří Novotný

Konserwator a prawo autorskie

Ochrona Zabytków 25/4 (99), 274-276

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

for establishing the basis of scientific documentation of the restorer's work and all the other aspects of his activities. A proposal is put forward by the authors that some kind of canon should be accepted of procedures connected with the preparing of the proper documentation.

Restoration is an area in which we have to do with unmeasurable values both cultural and material. A wide range of problems are involved here whose solution will require a number of legal measures.

JIRI NOWOTNÝ

KONSERWATOR A PRAWO AUTORSKIE

W numerze 1/1971 czasopisma „Památková péče” opublikowany został artykuł Jiří Josefika i Jaroslava Šonki *Konserwacja jako sztuka i praca naukowa*. Autorzy artykułu wskazują na niedomagania w organizacyjnym zabezpieczeniu działalności konserwatorskiej, mającej istotne znaczenie oraz poddają pod dyskusję projekty konkretnych posunięć. Artykuł ten zainteresował mnie, ponieważ od wielu lat zajmuję się prawem autorskim oraz prawami pokrewnymi, ich problematyką i ochroną. Konserwacja stanowi działalność obejmującą szeroki zakres prac służących do zachowania, odnowy, a w pewnych wypadkach także rekonstrukcji dzieł sztuki malarskiej, rzeźbiarskiej, meblarstwa, ceramicznej itp. i to zarówno dzieł artystycznych, jak i przedmiotów pierwotnie mających charakter użytkowy. Z punktu widzenia prawa są to dzieła artystyczne, a ich konserwacja nastęrcza pewne wątpliwości, czy mogą wyłonić się jakieś nowe związki prawne pomiędzy oryginalnym dziełem, jego konserwatorem i innymi członkami społeczeństwa.

Zasada i treść działalności konserwatorskiej polega na zachowaniu dzieła sztuki w jego formie oryginalnej, ewentualnie na przywróceniu mu z największą precyzją tej formy. Różnice w epokach powstawania dzieł, różnorodność ich stylów i form oraz bogactwo procesów technicznych ich tworzenia same już akcentują zarówno wysokie wymagania, jak i odpowiedzialność, związane z działalnością konserwatora. Konserwator musi być nie tylko artystą, lecz również specjalistą posiadającym wiedzę z zakresu historii sztuki, umiejętności zawodowe, a co najważniejsze, musi być obdarzony zręcznością manualną. Uzupełnieniem tych wysokich wymagań jest warunek posiadania fachowego wykształcenia uzyskiwanego na wydziale konserwacji w średniej lub wyższej szkole artystycznej.

In the first line, however, there is a need to incline the professionals to discussion which could as its result, bring the above mentioned canon of procedures applied when preparing the proper documentation. To their article the authors have attached a draft documentation relating to conservation of a painting or sculpture which in their opinion should supply a basis for wide discussion. There can not be doubt that these problems are extremely important and that they have already ripened to be solved as soon as possible.

Konserwator za pomocą specjalnych zabiegów odnawia pierwotną postać dzieła sztuki (częstokroć wraz z jego zabezpieczeniem), które z punktu widzenia ochrony prawa autorskiego od dawna jest już od niej wolne i w ten sposób wyłania się pytanie — czy zachodzi, czy też nie stosunek prawny konserwatora do konserwowanego dzieła, podobny do stosunku prawnego autora do jego dzieła. Jest oczywiste, że konserwatora nie można uważać za autora konserwowanego dzieła, ale i w prawie autorskim można znaleźć pewne podobieństwa w zakresie nowo powstających stosunków do dzieła już dawniej istniejącego.

Odwólamy się do przykładu tłumacza dzieła literackiego, który dzięki znakomitej znajomości języka oraz uzdolnieniom literackim usiłuje osiągnąć możliwie najdoskonalszy i jak najbardziej wierny przekład dzieła na język obcy. Tłumacz musi zachować czystość dzieła oryginalnego oraz uniknąć osobistego wkładu twórczego, ponieważ inaczej mielibyśmy do czynienia nie z przekładem, lecz z opracowaniem już istniejącego dzieła, i to jeszcze w innym języku. Mimo to jednak, przekład dzieła w czeskim prawie autorskim oraz międzynarodowych konwencjach dotyczących ochrony prawa autorskiego traktowany jest jako przedmiot samoistny, na który rozciąga się ochrona, a tłumacz w stosunku do dokonanego przez siebie przekładu ma taką samą sytuację prawną, jak autor względem swego dzieła. Inny przykład podobieństwa, na pierwszy rzut oka jednak tylko pozornego, można znaleźć w szczególnym postanowieniu czechosłowackiego prawa autorskiego, które autora (lub jego następców prawnych) upoważnia do domagania się sprawiedliwego zadośćuczynienia w tym wypadku, gdy sprzedane przez niego oryginalne dzieło zostało później sprzedane za kwotę znacznie wyższą od tej, jaką otrzymał sam autor.

Z tego honoraryjno-ekonomicznego punktu widzenia nie istnieje chyba podobne prawo konserwatora, aby jego honorarium było określane również z uwzględnieniem podwyższenia wartości ekonomicznej dzieła oryginalnego. Nie będzie to na pewno zawsze prawidłem, ponieważ czynnikiem decydującym jest własna wartość artystyczna dzieła, niemniej jednak przedłużenie żywotności obiektu dzięki konserwacji, wnikliwie dokonane naprawy oraz przywrócenie do życia — podwyższają jego wartość ekonomiczną. Rozpatrywanie podobieństw stosunków prawnych możemy rozciągnąć również na przypadki, w których konserwator musi dorobić nieodwracalnie zniszczone części oryginalnego dzieła. Może tu częstokroć wchodzić w grę prosta analogia z sytuacją, jaką mają w świetle prawa autorskiego współautorzy jednego ostatecznego dzieła, ponieważ zgodnie z uznawanym również w naszym kraju poglądem teoretycznym — dla powstania dzieła o charakterze współautorskim nie istnieje warunek, aby było ono stworzone w wyniku współczesnej współpracy twórczej. Powołajmy się, na przykład, na rekonstrukcję dzieł muzycznych, dokonaną na podstawie ich części znajdujących w starych archiwach, itp.

Szczególnym zagadnieniem z zakresu prawa autorskiego jest dokumentacja fotograficzna procesu pracy w konkretnym przypadku konserwatorskim. Trudno zgodzić się z często wygłaszanym, aczkolwiek błędnym poglądem, że chodzi tu o tzw. fotografie artystyczne, co jest określeniem niewłaściwym dla dzieła fotograficznego w rozumieniu prawa autorskiego. Proces optyczno-chemiczny fotografii może być tylko środkiem technicznym do stworzenia dzieła fotograficznego lub dzieła z innej dziedziny artystycznej. Nie można przecież wątpić, że nawet najdoskonalsza fotografia obrazu nie jest samoistnym dziełem fotograficznym, lecz tylko zwyczajną reprodukcją dzieła malarskiego, wykonaną za pomocą procesu fotograficznego. Podobnie, zdjęcia fotograficzne poszczególnych faz zabiegu chirurgicznego stanowią tylko część składową dzieła naukowego lub fachowego. Od wszystkich tego rodzaju fotografii wymaga się absolutnej doskonałości technicznej, niemniej jednak nie są one dziełami fotograficznymi z tego prostego względu, że całkowicie brak im cech twórczej działalności osoby dokonującej zdjęć. To samo i z tychże samych względów prawn-autorskich odnosi się do roli fotografii w dokumentacji konserwatorskiej.

W rozważaniach na temat prawa autorskiego i działalności konserwatorskiej nie można pominąć dokumentu zazwyczaj zwanego sprawozdaniem bądź protokołem dokumentacyjnym. Jeżeli jest on składową częścią całego przedsięwzięcia konserwatorskiego (a więc częścią urzędowego opisu jako ocena eksperta, ocena lektorska itp.), nie korzysta z ochrony w zakresie prawa autorskiego, zgodnej z przytoczonym postanowieniem czechosłowackiego prawa autor-

skiego. Ze względu na swą doniosłość jest jednak niewątpliwie dziełem i przez odłączenie od opisu urzędowego oraz odrębne opublikowanie staje się sprawozdanie przedmiotem podlegającym ochronie przez prawo autorskie; jest dziełem konserwatora, który sprawozdanie to opracował.

Na zakończenie — jeszcze kilka słów na temat dotychczas stosowanej terminologii, której nie można uważać za właściwą ani trafną pod względem znaczeniowym. Działalność konserwatorska traktowana jest obecnie jako działalność artystyczna i fachowa, a nie naukowa. Dotychczasowa terminologia, przejęta raczej drogą analogii z dziedziny rzemiosła artystycznego bądź budownictwa, wymienia potocznie takie pojęcia, jak projekt, zleceniodawca, rozliczenie itp., na tych samych zasadach, co kołaudacja, warsztaty itd. Już ta uwaga wskazuje, jak nieodpowiednia terminologia w oczach osób z kół niewtajemniczonych może rangę artystyczną działalności konserwatora obniżyć do roli pospolitego „naprawiacza” rzeczy popsutych i pozbawionych wartości. Dla wykazania niewłaściwości pojęć obcych wystarczy zaledwie kilka porównań z pojęciami stosowanymi w działalności artystycznej z innych dziedzin. Mamy tu, na przykład, do czynienia z zamówieniem twórczym, rozliczeniem honoraryjnym. Prawdopodobnie z trudnością określilibyśmy członka filharmonii czeskiej mianem muzykanta albo rzeźbiarza mianem modelarza. Artyści również z reguły pracują w pracowniach artystycznych, studiach lub atelierach, ponieważ słowo warsztat bardziej nasuwa na myśl „naprawiacza” lub rzemieślnika niż artystę. Nie będzie zresztą łatwo zastąpić przyjętą i przez długi czas używaną terminologię nowymi pojęciami, lecz chyba i niniejsza uwaga zasługuje na rozważenie.

Zamysł i cel niniejszego artykułu polega na postawieniu kilku zagadnień pod rozwagę i dyskusję, natomiast w żadnym razie na podawaniu jakichkolwiek niewzruszonych faktów prawnych lub teorii. Poglądy na przedstawione sprawy mogą wykazywać rozbieżności, ale niewątpliwie wkład konserwatora w stosunku do oryginalnego dzieła przekracza zakres pospolitej profesjonalnej pracy konserwacyjnej, a nadto — podobnie, jak na odcinku praw pokrewnych prawu autorskiemu (prawa służące artystom — praktykom, producentom filmów dźwiękowych oraz pracownikom instytucji radiowych i telewizyjnych) — mogą istnieć inne pokrewne prawa odnoszące się do konserwatorów, które dotychczas nie były tylko powszechnie uznane i nie doczekały się sformułowań prawnych.

dr nauk prawnych Jiří Nowotný
Ochranná Organizace Autorské
Praha

(tłum. Stefan Rakowski)

THE RESTORER AND THE AUTHOR'S LAW

This article has been prepared by Jiří Novotný, Dr. iur. as one forming supplement to that written by J. Josefík and J. Sonka^{*)}. Being an active lawyer the author already for many years is dealing with the Author's Law, the related laws as well as their problems and protection. According to the author's opinion the restoration forms a perplexed problem comprising a wide scope of works intended for preservation, recovery and reconstruction of works of art including objects of once purely utilitarian nature. From the viewpoint of law these latter are also to be regarded as the works of art. And it is just here that the question arises: what are the legal links between the original work and the restorer's "production" contributing to the object's preservation.

The principle and the scope of the restorer's activities consist in preservation of a work of art in its original form or in a form as closely nearing that original as possible. The time in which a given work has been originally produced, the variety of styles, forms and technical processes — all these factors are facing the restorer on the background of high requirements and responsibility. Thus he must be not only an artist and expert in the history of art, but also a man gifted with high manual abilities. Owing to the treatments applied the restorer recovers the original shape of the work of art and, in addition, preserves it for the future. It is this point namely at which the legal attitude of restorer arises to the work he restores, quite similarly to the author's legal attitude toward the work he has created.

It is Mr. Novotný's opinion that though the restorer can not be considered to be the author of the restored work a proper place should be found within the Author's Law for this kind of creative work. As an example he quotes the work of translator of a literary work whose translation forms a subject of Author's Law, similarly as an original work written by the writer.

With the activities of restorer is inseparably linked the task of preparing the report discussing his work at a given object. The above report like the work itself is also protected by the Author's Law.

At the end of his article the author cites certain terminological troubles in the field of restoration and conservation as at present a number of terms are being used in restoration and conservation which are borrowed from artistic handicraft in spite of the fact that restoration is regarded as the strictly artistic work. The problem of terminology is one very important as those unaware could easily depreciate the work of restorer, lowering him to the rank of an ordinary "repairman".

Thus the problems discussed need to be considered on a legal basis of the Author's Law as the contributions the restorer is making into preservation of an original work are by far exceeding the scope of a normal, professionally treated repair.

^{*)} J. Josefík and J. Sonka: Restoration as the art and scientific work (in Czech language), Pamatková peče, 1, 1971.

RYSZARD BRYKOWSKI

W SPRAWIE ZABYTKOWEJ DREWNIANEJ ARCHITEKTURY CERKIEWNEJ POWIATU TOMASZÓW LUBELSKI

Straty i zniszczenia w zakresie zabytków architektury i budownictwa poniesione w czasie drugiej wojny światowej nie zostały dotąd opracowane, choćby w formie takiego wykazu, jaki po pierwszej wojnie zestawiał Jarosław Wojciechowski, nie wspominając już o obszernej i bogato ilustrowanej pracy Tadeusza Szydlowskie-

go¹. Wprawdzie w pierwszym powojennym piętnastolecu podejmowano takie próby, jednak dotyczyły one jedynie bądź większych zespołów miejskich, jak Warszawa, Gdańsk, Poznań, Wrocław², bądź tylko niektórych, stosunkowo niewielkich regionów kraju³, czy też obiektów pochodzących z jednego okresu stylowego lub na-

¹ J. Wojciechowski, *Co zrobiono w Polsce w zakresie odbudowy, restauracji i konserwacji zabytków sztuki w latach 1919—1929*, „Ochrona Zabytków Sztuki”, II (1930—1931), ss. 243—323; Tenże: *Kronika konserwatorska za lata 1929 i 1930*, „Ochrona Zabytków Sztuki”, II (1930—1931), ss. 323—354; T. Szydlowski, *Ruiny Polski*, Lwów—Kraków 1919.

² Wykaz budowli zabytkowych (bez kościołów) zniszczonych w 1939—1945 zamieszczono w „Straty kulturalne Warszawy”, Warszawa 1948; W. Maisel, *Tra-*

gedia zabytków Poznania, „Ziemia”, XLI (1931) nr 12, ss. 215—220.

³ K. Kutrzebińska, *Zniszczone przez Niemców zabytki sztuki w powiecie myślenickim*, „Ziemia”, XXXIX (1948) nr 7—8, ss. 146—151; J. Ross, *Zniszczenia wojenne i ochrona zabytków w rejonie Beskidu Niskiego*, „Ziemia”, XXXIX (1948) nr 1, ss. 9—13; J. Batkowski, R. Brykowski, *Zabytki architektury w powiatach leskim i ustrzyckim*, „Wierchy”, XXVI (1956), ss. 206—209.